

فهرست کتب چاپ سربی دوره اول ایران در کتابخانه محدث ارموی

فتح‌الله ذوقی

اشاره:

کتابخانه مرحوم دکتر میر جلال‌الدین محدث ارموی (۱۲۸۳-۱۳۵۸ ش) علاوه بر نسخ خطی و کتاب‌های چاپ سنگی^۱، حاوی حدود ۲۰۰۰ مجلد کتاب چاپ سربی (قرن ۱۲ و ۱۳) است که پیش از رواج چاپ سربی در ایران و در همان زمان با سربی دوره اول و نیز معاصر رواج چاپ سنگی در ایران، در کشورهای همسایه به ویژه عثمانی چاپ شده است. اما، در این میان مقدار کتاب‌های چاپ سربی پیش از سنگی ایران^۲، از نسخ جالب توجه کتابخانه است. اغلب این آثار در دوره سلطنت فتح‌علی‌شاه قاجار به چاپ رسیده است. نخستین این آثار، چاپ کم‌یاب محرق القلوب مرحوم محقق نراقی است که در تاریخ ۱۲۳۹ به چاپ رسیده است و واپسین آن کتاب طوفان البکاء اثر جوهری قزوینی است که به تاریخ ۱۲۷۲ طبع شده است. با توجه به اهمیت این مجموعه، به پیشنهاد دوست و استاد گرانقدرم جناب آقای حسین متقی و به فرمایش ریاست محترم کتابخانه حضرت استاد رسول جعفریان فهرست آنها، جداگانه نگارش یافت. لازم به ذکر است که فهرست سربی‌های عتیق خارج از کشور نیز پس از اتمام فهرست‌نگاری از عرض دیدگان محققان ارجمند خواهد گذشت؛ از نسخ جالب توجه آن مجموعه نیز می‌توان به ترجمه ترکی صحاح اللغة جوهری

۱. فهرست کتابهای چاپ سنگی کتابخانه، که دارای ۵۵۵۵ مجلد کتاب چاپ سنگی بود؛ توسط آقای حسین متقی و این کمترین نگارش یافته و از سوی کتابخانه مجلس شورای اسلامی و کتابخانه تاریخ اسلام و ایران به سال ۱۳۸۹ چاپ و منتشر شده است.
۲. نظر استاد معظّم جناب سید محمد اصفیائی این است که چاپ‌های دوره اول، با حروف وارداتی چوبی چاپ شده است و تسامحا به عنوان چاپ سربی از آن یاد می‌شود.

فهرست کتب چاپ سربی دوره اول ایران در کتابخانه محدث ارموی / فتح‌الله ذوقی

با تاریخ چاپ ۱۱۴۱ هـ - استانبول، جهان‌نمای کاتب چلبی با تاریخ ۱۱۴۵ هـ - استانبول، ترجمه فارسی خلاصه‌الحساب شیخ بهایی با تاریخ ۱۲۲۷ هـ - هند، و المناقب الحیدریه شروانی با تاریخ چاپ ۱۲۳۵ هـ در دارالخلافه لکهنو اشاره نمود.

در این فهرست کوتاه مشخصات ۳۷ مجلد با ۲۴ عنوان اثر مربوط به دوره نخست چاپ سربی ایران آمده است. به پیشنهاد وزیر دوست ارجمند جناب آقای مجید غلامی جلیسه، فهرست این آثار بر اساس تاریخ چاپ تنظیم شد که سپاسگزار ایشانم. والحمد لله رب العالمین.

محرَق القلوب^۱

از: مولی محمد مهدی بن ابوذر نراقی کاشانی، مشهور به <محقق نراقی>^۲ (د. ۱۲۰۹ هـ) دارالخلافه طهران: به سعی و اهتمام میرزا زین‌العابدین تبریزی، کیفیت چاپ عالی و حروف آن بسیار زیبا است، ۱۲۳۹ هـ رحلی (۳۰*۲۰ سم، متن: ۲۲*۱۲/۵ سم)، ۴۰۵ ص^۳، فارسی و عربی، شماره موقت <سربی/۱۰>.

حیوة القلوب (ج ۱) = حیات القلوب (ج ۱)^۴

از: مولی محمد باقر بن محمد تقی بن مقصود علی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۵ (د. ۱۱۱۰ هـ)

دارالخلافه طهران:، به سعی و اهتمام میرزا زین‌العابدین^۶، به [التفات] منوچهرخان، دارای سرلوح، مجدول، <محرم الحرام سال هزار و دو بیست و چهل ۱۲۴۰>، رحلی (۲۰*۲۹ سم و متن: ۵/۱۴+۲۳ سم)، ۶۶۳+۲ صص^۷، فارسی، شماره موقت <سربی/۴>^۸ و <سربی/۷>^۹.

۱. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۴، صص ۶۱۹-۱۴۲۰.

۲. ریحانة الأَدب: ج ۶، صص ۱۶۴-۱۶۵.

۳. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها (۲۰۲ شماره)، در داخل کادر گوشه سمت راست صفحات فرد در ابتدای سطر نخست درج شده است.

۴. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۱۸۲۷-۱۸۲۹.

۵. ریحانة الأَدب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷، مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.

۶. در آغاز کتاب آمده است که <... بسعی و اهتمام جناب میرزا زین‌العابدین که جامع جمیع علم و عمل است و حاوی قول و فعل و از اعیان دارالسلطنه تبریز است و در محروسه ایران مبدع این فن عزیز در دارالخلافه طهران بدرجه کمال رسیده کتبی که اهل علم ازان انتفاع یابند مطبع امد ایمد که در نظر ارباب دانش مطبع اید...>

۷. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها در ۳۳۱ شماره، داخل دایره‌ی سه‌خط کوچکی در کناره راست صفحات فرد درج شده است. عناوین و موضوعات در کناره صفحات دستنویس شده است.

۸. این نسخه اخیراً ضمن یک مجموعه چاپ سنگی، از سوی مدیریت محترم کتابخانه، حضرت آقای جعفریان خریداری و به کتابخانه محدث افزوده شده است.

۹. از آغاز مقدمه کتاب یک برگ و انجام کتاب نیز از برگ ۳۲۵ (صفحه ۶۵۰) افتاده است.

جلاء العیون^۱

از: مولی محمدباقر بن محمدتقی بن مقصودعلی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۲ (د. ۱۱۱۰هـ)

دارالخلافة طهران: ، به سعی و اهتمام میرزا زین‌العابدین تبریزی، مجدول، دارای دو سرلوح، <شهر رجب المرجب سال هزار و دویست و چهل> ۱۲۴۰هـ اندازه: جلد ۲۹*۲۰، متن ۲۳*۱۴/۵سم، ۲+۵۸۱ص^۲، فارسی، شماره موقت <سربی/۲۹>.

حق الیقین^۳

از: مولی محمدباقر بن محمدتقی بن مقصودعلی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۴ (د. ۱۱۱۰هـ)

دارالخلافة طهران: دارای سرلوح، مجدول، <شهر ربیع‌الاول سال هزار و دویست و چهل و یک هجری ۱۲۴۱>، رحلی (جلد: ۳۰*۲۰سم، متن: ۱۴/۵*۲۳سم)، [۷۴۴ص]^۳، فارسی، شماره موقت <سربی/۱۹>.

حیوة القلوب (ج ۲) = حیات القلوب (ج ۲)^۴

از: مولی محمدباقر بن محمدتقی بن مقصودعلی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۵ (د. ۱۱۱۰هـ)

دارالخلافة طهران: به سعی و اهتمام میرزا زین‌العابدین تبریزی، دارای سرلوح، <ذی‌حجه الحرام سال هزار و دویست و چهل و یک هجری> ۱۲۴۱هـ اندازه: جلد ۳۰*۲۰ و متن: ۲۳*۱۴سم، ۲+۸۹۴ص^۴، فارسی، شماره موقت <سربی/۱۳>.

ابواب الجنان^{۱۰} (ج ۱)

از: رفیع‌الدین محمد بن فتح‌الله قزوینی، متخلص به <واعظ> و مشهور به <واعظ قزوینی> و

۱. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۱۵۶۷.
۲. ریحانة‌الأدب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.
۳. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها و در کناره بیرون گوشه بالائی جدول صفحات فرد در داخل دایره در ۲۹۰ شماره درج شده است.
۴. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۱۷۶۴.
۵. ریحانة‌الأدب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.
۶. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها (۳۷۲ برگ)، داخل دایره‌ی سه‌خط کوچکی در کناره راست صفحات فرد درج شده است. یک برگ از آغاز نسخه (برگ دوم) افتاده است.
۷. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۱۸۲۷-۱۸۲۹.
۸. ریحانة‌الأدب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.
۹. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها و داخل دایره‌ی کوچکی در بالای سمت راست صفحات فرد خارج از کادر متن درج گردیده است.
۱۰. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۱، صص ۱۴۵-۱۴۶.

<ملا رفیع>^۱ (د. ۱۰۸۹هـ)

دارالسلطنه تبریز: به سعی و اهتمام عبدالله بن میرزا خلیل تبریزی، بدون سرلوح و غیر مجدول، <اواخر شهر صفر المظفر سنه هزار دویست چهل یک> ۱۲۴۱هـ اندازه: جلد ۲۹*۱۹ و متن: ۲۳*۱۲/۵سم، بدون شماره صفحه، فارسی، شماره موقت <سربی/۲۵>.

زاد المعاد^۲

از: مولی محمدباقر بن محمدتقی بن مقصودعلی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۳ (د. ۱۱۱۰هـ)

[تهران: چاپ معتمدی]، مجدول و دارای سرلوح، جلد دارای لبه‌برگردان، به خاطر اعراب‌گذاری متن ادعیه، صفحات ادعیه ۱۴ سطره است در حالی که صفحات بدون ادعیه ۲۸ سطره است، <در ماه ربیع الاول سال هزار و دویست و چهل و چهار هجری> ۱۲۴۴هـ اندازه جلد ۲۹*۲۰/۵سم و اندازه متن ۲۳*۱۴سم، ۳۵۸ص^۴، فارسی و عربی، شماره موقت <سربی/۳۱>.

اشارات الاصول^۵ (ج ۱)

از: محمدابراهیم بن محمدحسن کاخی خراسانی اصفهانی مشهور به <کرباسی>^۶ (د. ۱۲۶۲هـ) دارالخلافه طهران: [مطبعه معتمدیه]^۷، به سعی و اهتمام میرزا زین‌العابدین تبریزی، به مباشرت اسفندیار خان، مجدول و دارای دو سرلوح، <غره ماه ذی‌القعدة سال هزار و دویست و چهل و پنج هجری> ۱۲۴۵هـ اندازه برگ‌ها ۲۹*۲۰/۵ و اندازه متن مجدول ۱۴/۵*۲۳سم، ۲+۵۶۲+۱ص^۸، عربی، شماره‌های موقت: <سربی/۵>، <سربی/۱۶>، <سربی/۲۶>^۹ و <سربی/۲۷>^{۱۰}، <سربی/۳۲>^{۱۱}

۱. ریحانة‌الادب: ج ۶، صص ۲۹۳-۲۹۴؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۵، ص ۶۵۸.
۲. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۲۷۴۰-۲۷۴۳.
۳. ریحانة‌الادب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.
۴. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها در <۱۷۹> شماره در کناره سمت چپ، بالای صفحات فرد درج شده است. صفحه آخر خاتمة‌الطبع افتاده است و از این رو مشخصات افزون‌تر این طبع به دست نیامد.
۵. الذریعة: ج ۲، صص ۹۷-۹۸.
۶. ریحانة‌الادب: ج ۵، صص ۴۲-۴۴؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۱، صص ۸۱-۸۴.
۷. این عنوان را مرحوم آقابزرگ در الذریعة ذکر نموده است که منظور چاپخانه <معتمدالدوله منوچهرخان> است.
۸. شماره صفحات در داخل دایره‌ی کوچکی در کناره صفحات فرد، بر اساس برگ‌ها تا شماره ۲۸۱ ثبت شده است.
۹. موضوعات و عناوین بحث، با قلمی به رنگ سرخ در هامش کتاب کتابت شده است. در بین سطور و هامش کتاب توضیحات و تعلیقات دستنویس بسیاری با امضاء <لمحرره>، <لمحرره محمود> آمده است. در آغاز کتاب قید تملک <آخوند ملا محمود>، <جلال‌الدین> و نیز تملک دیگری مهور به مهری بیضوی یا سجع <عبده‌الراجی محمدصالح> آمده است. برگ‌های این چاپ آهارمهره شده است و نسبت به نسخه شماره <۱۶>، ضخامت کمتری دارد.
۱۰. یک صفحه از آغاز این نسخه افتاده است.
۱۱. برگ‌ها آهار مهره شده است.

فهرست کتب چاپ سربی دوره اول ایران در کتابخانه محدث ارموی / فتح‌الله ذوقی

و <سربی/۳۳>.^۱

حُسْنِیَه^۲ (رساله ...)

از: ابوالفتوح حسین بن علی بن محمد خُزاعی نیشابوری رازی^۳ (د. پس از ۵۵۶هـ)

مترجم: ضیاء‌الدین ابراهیم بن ولی‌الله استرآبادی مشهور به <گرکین>^۴ (د. پس از ۹۵۸هـ)
دارالسلطنه اصفهان: به سعی و اهتمام عبدالرزاق اصفهانی، در عهد شاهزاده سیف‌الدوله سلطان محمد میرزا، و به سعی و التفات منوچهر خان، بدون جدول، <بتاریخ جمعه بیست و یکم ذالحجّة الحرام فی سنه ۱۲۴۶هـ>^۵، رقعی (اندازه جلد: ۲۱*۱۵سم، اندازه متن: ۱۵*۹سم)، ۱۳۹ص^۶، فارسی، شماره موقت <سربی/۴۰>.

سؤال و جواب^۷ (ج ۱) = رساله عملیه حجة الاسلام شفتی

از: سید محمدباقر بن محمدنقی طارمی موسوی شفتی گیلانی بیدآبادی اصفهانی، مشهور به <حجة الاسلام شفتی>^۸ (د. ۱۲۶۰هـ)

اصفهان: به سعی و اهتمام ملا عبدالرزاق اصفهانی^۹ و برادرش آقا محمدخلیل، در عهد فتحعلی شاه و نواب شاهزاده سلطان محمد میرزا حاکم اصفهان، و تصحیح و مقابله ملا عبدالرزاق، مجدول، ۱۲۴۷هـ رحلی (۳۰*۲۰سم، متن: ۲۳*۱۴سم)، ۳۲۵ص^{۱۰}، فارسی و عربی، شماره موقت <سربی/۹>.
اصفهان: به سعی و اهتمام ملا عبدالرزاق اصفهانی و برادرش آقا محمدخلیل، در عهد فتحعلی شاه و

۱. یک صفحه از آغاز و دو صفحه از انجام این نسخه افتاده است.

۲. الذریعة: ج ۷، ص ۲۰؛ ریحانة الأدب: ج ۷، ص ۲۲۸.

۳. ریحانة الأدب: ج ۷، صص ۲۲۶-۲۲۹.

۴. مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۱، ص ۸۷.

۵. در مقدمه چاپ کتاب، تاریخ <ذیقعدة الحرام ۱۲۴۶هـ> آمده است.

۶. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها، و در کناره راست صفحات فرد، بدون هیچ کادری درج شده است.

۷. ابن مجلد شامل بیست کتاب است: <المقدمه فی الاصول، کتاب الطهارة، کتاب احکام الجنایز، کتاب الصلوة، کتاب الزکوة و الخمس، کتاب الصوم، کتاب الحج، کتاب الکفارات، کتاب الجهاد، کتاب الامر بالمعروف و النهی عن المنکر، کتاب التجارت، کتاب الرهن، کتاب احکام المولی علیه، کتاب الدین، کتاب الضمان و الحواله، کتاب الصلح، کتاب الشرکه، کتاب القسمة، کتاب المضاربه، کتاب المزارعه و المساقات، کتاب الودیعه>.

۸. ریحانة الأدب: ج ۲، صص ۲۶-۲۸؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۸۱-۸۳.

۹. در مقدمه الطبع درباره تاریخ چاپ در ایران آمده است که: <... اکثر صنایع بدیعه و اثار غریبه بلاد بعیده و قریبه از یمن طالع پادشاه عالمکیر در مملکت ایران شایع بود مکر صنعة طبع و تمثیل که در عقدهء تعویق مانده بود بحمدالله که انهم بحکم محکم سلطانی و سعی و التفات نواب جلالت نالت دستکاه مقرب الحضرة الخاقان منوچهر خان زید اجلاله بتعلیم و اموزکاری جناب استادی میرزا زین‌العابدین تبریزی که در محروسه ایران مبدع این فن است بسعی و دست‌رنج اقل خلق الله عبدالرزاق اصفهانی، کتبی که اکثر مردم از آن منتفع کردند مطبع امد امید که در نظر ارباب دانش مطبوع اید...>.

۱۰. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها در ۱۶۲ شماره در خارج کادر صفحات فرد درج شده است.

نواب شاه‌زاده سلطان محمد میرزا حاکم اصفهان، و تصحیح و مقابله ملا عبدالرزاق، مجدول، صفر ۱۲۴۸هـ^۱، رحلی (۳۰*۲۰سم، متن: ۲۳*۱۴سم)، ۳۲۵ص^۲، فارسی و عربی، شماره موقت <سربی/۲۴>.

حلیة المتقین^۳

از: مولی محمدباقر بن محمدتقی بن مقصودعلی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۴ (د. ۱۱۱۰هـ)

دارالخلافه طهران: کارخانه ... با مدیریت اسفندیار خان، به سعی و اهتمام میرزا زین‌العابدین [تبریزی]، مجدول، بدون سرلوح، <در سلخ جمادی الاخری در سال هزار و دویست و چهل و هشت هجری> ۱۲۴۸هـ، اندازه: جلد ۲۹/۵* ۲۰سم، ۳۱۸+۲ص، فارسی، شماره موقت <سربی/۲۱>، <سربی/۲۲> و <سربی/۲۳>. حُسنیه^۵ (رساله ...)

از: ابوالفتوح حسین بن علی بن محمد خزاعی نیشابوری رازی^۶ (د. پس از ۵۵۶هـ)

مترجم: ضیاء‌الدین ابراهیم بن ولی‌الله استرآبادی مشهور به <گرکین>^۷ (د. پس از ۹۵۸هـ)

دارالخلافه طهران: کارخانه ... با مدیریت اسفندیار خان، به سعی و اهتمام میرزا زین‌العابدین [تبریزی]، <در سلخ جمادی الاخری در سال هزار و دویست و چهل و هشت هجری> ۱۲۴۸هـ، اندازه: جلد ۲۹/۵* ۲۰سم، ۵۹ص^۸ (همراه با حلیة المتقین)، فارسی، شماره موقت <سربی/۲۱>، <سربی/۲۲> و <سربی/۲۳>.

عین الحیاء

از: مولی محمدباقر بن محمدتقی بن مقصودعلی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۹ (د. ۱۱۱۰هـ)

دارالخلافه طهران: کارخانه ... با مدیریت اسفندیار خان، به سعی و اهتمام میرزا زین‌العابدین [تبریزی]، شهر رجب المرجب ۱۲۵۴هـ، اندازه: جلد ۲۹/۵* ۲۰ و متن: ۲۳*۱۳سم، ۵۳۷+۲صص^{۱۰}، فارسی، شماره موقت <سربی/۲۰>.

۱. تاریخ طبع انجام این نسخه نیز ۱۲۴۷ است و کاملاً شبیه نسخه پیشین است. در کل این دو نسخه جز تاریخ آغاز طبع، شباهت بسیاری به هم دارند.

۲. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها در ۱۶۲ شماره در خارج کادر صفحات فرد درج شده است.

۳. فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۲، صص ۱۸۱۶-۱۸۱۷.

۴. ریحانة الأدب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.

۵. الذریعة: ج ۷، ص ۲۰؛ ریحانة الأدب: ج ۷، ص ۲۲۸.

۶. ریحانة الأدب: ج ۷، صص ۲۲۶-۲۲۹.

۷. مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۱، ص ۸۷.

۸. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها در ۲۹ شماره، در داخل کادر بالای سمت چپ صفحات برگ شده است.

۹. ریحانة الأدب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.

۱۰. یک صفحه از آغاز مقدمه نشر افتاده است. شماره صفحه بر اساس برگ‌ها (۲۶۸ شماره) در کناره سمت راست برگ‌های فرد در داخل دائرة درج شده است.

حق الیقین^۱

از: مولی محمدباقر بن محمدتقی بن مقصودعلی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۲ (د. ۱۱۱۰هـ)

دارالخلافة طهران: مجدول، <پنجشنبه آخر شهر شوال المکرم سال هزار و دیست و پنجاه و نه هجری> ۱۲۵۹هـ رحلی (جلد: ۳۲/۵*۲۰/۵سم، متن: ۲۳/۵*۱۴/۵سم)، بدون شماره صفحه ۵۳۳ص^۳، فارسی، شماره موقت: <سربی/۶>^۴ و <سربی/۱۵>، <سربی/۱۷>، <سربی/۱۸>.

حیوة القلوب (ج ۱) = حیات القلوب (ج ۱)^۵

از: مولی محمدباقر بن محمدتقی بن مقصودعلی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۶ (د. ۱۱۱۰هـ)

دارالخلافة طهران: خوانه حاجی محمد اسمعیل، ۱۲۶۱هـ مجدول، رحلی (۳۰*۲۰سم، متن: ۲۳*۱۴سم)، ۱۸ص^۷، فارسی، شماره موقت <سربی/۱۱> و <سربی/۱۲>.

جلاء العیون^۸

از: مولی محمدباقر بن محمدتقی بن مقصودعلی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۹ (د. ۱۱۱۰هـ)

دارالخلافة طهران: چاپخانه مبارکه به سرکاری بهرام بیک، به سعی و اهتمام میرزا زین‌العابدین تبریزی

۱. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، ص ۱۷۶۴.
۲. ریحانة الأدب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.
۳. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها (۲۶۶ شماره) در سمت راست داخل جدول نوشته شده است.
۴. در این نسخه صفحه شمار با مداد بالای صفحات نوشته شده است. در اوراق آغاز و انجام کتاب یادداشت تولد نورچشمی‌ها و فوت عزیزان و غیره و نیز یادداشت تملکی در انجام با مهری بیضوی به سجع <محمد بن تقی> آمده است.
۵. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۱۸۲۷-۱۸۲۹.
۶. ریحانة الأدب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.
۷. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها <۳۰۹> شماره در گوشه سمت راست داخل کادر، در انتهای سطر نخست درج شده است.
۸. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۱۵۶۷.
۹. ریحانة الأدب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.

فهرست کتب چاپ سربی دوره اول ایران در کتابخانه محدث ارموی / فتح‌الله ذوقی

و شاگردان او^۱، جدول. دارای سرلوح، ۱۲۶۱-۱۲۶۲هـ^۲، در عهد محمد شاه غازی و وزارت حاجی میرزا آقاسی، رحلی (اندازه ۳۰*۲۰سم، متن: ۱۴/۵*۲۲/۵سم)، ۵۸۰ص^۳، فارسی، شماره موقت <سربی/۸>.

مدائن العلوم^۴ = مدینة العلوم^۵ = مدائن الرضویة

از: سید محمدرضا بن اسماعیل بن ابراهیم موسوی شیرازی تهرانی مشهور به <روضه خوان>^۶ (د. ۱۳۰۲هـ)

دارالخلافة طهران: چاپخانه مبارکه به سرکاری بهرام بیگ، به سعی و اهتمام عبدالکریم از شاگردان زین‌العابدین^۷، <در یوم پنجشنبه غره ماه ذی القعدة فی سنه هزار و دویست و شصت و دو> ۱۲۶۲هـ

۱. در هنگام اتمام چاپ این اثر به تاریخ ۱۲۶۱هـ استاد میرزا زین‌العابدین تبریزی به رحمت ایزدی پیوسته بوده است. در آغاز کتاب آمده است که <... باهتمام وحیدالزمان و فریدالدوران مرحوم بغفران قرین جناب میرزا زین‌العابدین؛ انکه جامع بود بر علم و عمل / در فنون اکمل ز اکثر وز اقل صنعته مطبوعه را حبل متین / مبدع این حرفه زین‌العابدین در محروسه ایران جنت‌نشان سیما دارالخلافة طهران ... در چاپخانه مبارکه باستعداد شاگردان ان جنت‌مقام اختتام یافت. امید که ناظران کتب مصنوعه روح ان مبرور را بفاتحه مسرور فرمایند...>.

۲. در انجام کتاب آمده است: <تمام شد کتاب جلاء العیون در ماه صفر در سال هزار و دویست و شصت و دو در مدت چهار ماه اتمام پذیرفت و مابقی سال مذکور را بکتاب دیگر پرداخته خاتمه‌الکتاب بعون الملک الوهاب فی ۱۲۶۲.>

۳. شماره برگ‌ها در داخل کادر متن، در گوشه‌ی سمت چپ صفحات فرد، بر اساس برگ‌ها (۲۹۰ برگ) درج شده است.

۴. فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۸۲۰ کتاب مدائن العلوم شامل رساله‌های زیر است: ۱. مختصر فی الاعلال؛ ۲. رساله فی المنطق (۱)؛ ۳. رساله فی المنطق (۲)؛ ۴. منتخب النحو؛ ۵. فی بیان تلخیص الحساب؛ ۶. وجیزه فی بعض کلمات علم‌الهیة؛ ۷. عمل نصف النهار و ساعات و دقائق اهل تنجیم به قانون اصطلاح اهل هیئت؛ ۸. جدول معرفت اوقات سه گانه شبانه روزی بلده شیراز بر مبنای ماههای جلالی؛ ۹. منتخب البلاغة و الفصاحة؛ ۱۰. کلام فی معرفة الحقیقه و المجاز و الاستعاره؛ ۱۱. رساله فی الجواهر و الاعراض؛ ۱۲. رساله فی الرمل؛ ۱۳. رساله در احکام و قواعد اعداد و جفر؛ ۱۴. رساله در معرفت نجوم و کواکب؛ ۱۵. مختصری در تقویم؛ ۱۶. مختصر فی حل اشکالات الالفاظ العربیة؛ ۱۷. شرح حروف <صراط علی حق نمسکه>؛ ۱۸. وجیزه فی علم الاصول = اجوبه الاسئلة الاصولیة؛ ۱۹. رساله فی علم الرجال و الدراية؛ ۲۰. رساله فی اصول الفقه؛ ۲۱. العودات و الادعية؛ ۲۲. لمعه فی بعض الاقاویل؛ ۲۳. فوائد تفسیریة؛ ۲۴. قوانین لیمیا؛ ۲۵. وجیزه فی علم الدراية.

۵. الذریعة: ج ۲۰، ص ۲۵۳.

۶. مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۳، صص ۱۳۳-۱۳۴.

۷. در انجام کتاب چند بیتی در باب مهتمم اثر آمده است که:

<صنعه مطبوعه را حبل متین / مبدع این حرفه زین‌العابدین
کهنترین شاگرد زین‌العابدین / بهترین استاد ارباب حساب
این کتاب از همت عبدالکریم / کشور دارالخلافة گشت چاپ>

فهرست کتب چاپ سربی دوره اول ایران در کتابخانه محدث ارموی / فتح‌الله ذوقی

وزیری، ۱۹۲ ص^۱، عربی و فارسی، شماره‌های موقت: <سربی/۳۴>، <سربی/۳۵>، <سربی/۳۶>، <سربی/۳۷>^۲ و <سربی/۳۸>.

حیوة القلوب (ج ۲) = حیات القلوب (ج ۲)^۳

از: مولی محمدباقر بن محمدتقی بن مقصود علی مجلسی اصفهانی، مشهور به <علامه مجلسی>^۴ (د. ۱۱۱۰هـ)

[دارالخلافه طهران]: مجدول، دارای سرلوح، <ذی حجة الحرام سال هزار و دویست و شصت و هفت هجری> ۱۲۶۷هـ^۵، رحلی (۳۰*۲۰سم؛ متن ۲۲/۵*۱۴/۵سم)، ۸۹۴ ص^۶، فارسی، شماره موقت <سربی/۱۴>، <سربی/۲۸>^۷، <سربی/۳۰>^۸.

طوفان البكاء = طوفان البكاء فی مقاتل السید الشهداء^۹ = جوهری

از: میرزا محمدابراهیم بن محمدباقر هروی قزوینی اصفهانی، متخلص به <جوهری>^{۱۰} (د. ۱۲۵۳هـ) دارالخلافه طهران: مطبع آقا عبدالکریم^{۱۱}، مصور، گویا <عمل میرزا علیقلی خوئی>، دارای سرلوح، مجدول، در انجام دوازده بند محتشم کاشانی و چهار مجلس بیدل و جنگ عمر بن عبدود با امیرالمؤمنین <ع> منتخب از حمله ملاعلی و رساله واجبات از احمد بن علی مسئله‌گوی اصفهانی و و رساله اعمال

۱. شماره صفحه‌ها بر اساس برگ‌ها در <۹۶> شماره، در داخل کادر بالای صفحات سمت راست صفحات فرد چاپ شده است.
۲. از آغاز این نسخه دو صفحه افتاده است.
۳. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۱۸۲۷-۱۸۲۹.
۴. ریحانة‌الأدب: ج ۵، صص ۱۹۱-۱۹۷؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، صص ۲۳-۴۲.
۵. عدد تاریخ بصورت عکس <۷۶۲۱> درج شده است. کیفیت این چاپ پایین‌تر از چاپ ۱۲۴۱ همین مجلد است.
۶. شماره صفحات بر اساس برگ‌ها و در داخل کادر، گوشه راست صفحات فرد <درج گردیده است.
۷. یک صفحه از آغاز این نسخه افتاده است.
۸. یک صفحه از آغاز این نسخه افتاده است و در ضمن برگ پایانی ناقص بوده و صحافی گردیده است.
۹. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۳، صص ۳۴۷۰-۳۴۷۱.
۱۰. مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۱، صص ۴۵-۴۶.
۱۱. در آغاز ضمن قصیده‌ای پس از مدح ناصرالدین‌شاه قاجار، در اشاره‌ای به تاریخ چاپ ایران این ابیات آمده است: <بعد مدح شاه شاهان استغاثه از خدا / طبع رادامرزش استاد استادان نمود
واحد العصر زمان مرحوم زین العابدین / کز ریاض دهر جا در روضه رضوان نمود
صنعت مطبوعه را بعد از وی اابدالکریم / شد مروج مشک تر بر ماه خشک افشان نمود
داد صنعت داد این شاگرد انسان کافرین / روح استادش بر او با حوری و غلمان نمود
شد جوان و پیر را مطبوع اطباعش چنانک / میل کس کی بر خط نیریز یا ریحان نمود
کرد تألیف ار کتابی فاضلی اندر زمین / آسمان بر نام اابدالکریم عنوان نمود
وه زهی احسنت بر اصحاب صنعت‌خانه‌اش / فخر زین اصحاب بتوان بر همه ایران نمود
آفرین بر پاک‌رای او که بهر خاص و عام / هر چه استکتاب مشکل در جهان آسان نمود...>

فهرست کتب چاپ سربی دوره اول ایران در کتابخانه محدث ارموی / فتح‌الله ذوقی

و آداب ماه رمضان آمده است، چهارشنبه دوم ربیع‌الثانی ۱۲۷۲ هـ رحلی، بدون شماره صفحه، فارسی، شماره موقت <سربی/۴> (رساله نخست).

دوازده بند محتشم^۲

از: سید علی بن خواجه میر احمد کاشانی متخلص به <محتشم> و مشهور به <محتشم کاشانی>^۳ (د. ۹۹۶ هـ یا ۱۰۰۰ هـ)

دارالخلافة طهران: مطبع آقا عبدالکریم، مجدول، ۱۲۷۲ هـ رحلی، بدون شماره صفحه (۲ صفحه در انجام طوفان البكاء)، فارسی، شماره موقت <سربی/۴> (رساله دوم).

چهار مجلس (منتخب؟)

از: بیدل (د. هـ)

دارالخلافة طهران: مطبع آقا عبدالکریم، مجدول، ۱۲۷۲ هـ رحلی، بدون شماره صفحه (۳ صفحه در انجام طوفان البكاء)، فارسی، شماره موقت <سربی/۴> (رساله سوم).

جنگ ابن عبود با حضرت علی (ع) منتخب از حمله ملاعلی

گویا از: مولی بمان علی کرمانی متخلص به <راجی>^۴ (قرن ۱۳ هـ)

دارالخلافة طهران: مطبع آقا عبدالکریم، مصور <عمل میرزا علیقلی خوئی>، مجدول، ۱۲۷۲ هـ رحلی، بدون شماره صفحه (۴ صفحه در انجام طوفان البكاء)، فارسی، شماره موقت <سربی/۴> (رساله چهارم).

واجبات = منتخب رساله شیخ مرتضی و سایر علماء

از: احمد بن علی مسئله‌گوی اصفهانی (د. هـ)

دارالخلافة طهران: مطبع آقا عبدالکریم، با تقریظ شیخ مرتضی انصاری، تأیید سید اسدالله به تاریخ <دوازدهم شهر شعبان سنه ۱۲۶۷> و امام جمعه دارالخلافة طهران، تأییدیه حاجی سید محمدباقر به تاریخ <رابع عشر شهر رمضان المبارک ۱۲۵۶>، در انجام رساله دعای عقیقه و دعای قربانی، مجدول، الاربعاء عشرين (چهارشنبه بیستم؟) شهر ربیع‌الثانی ۱۲۷۲ هـ، رحلی، بدون شماره صفحه (۱۴ صفحه در انجام طوفان البكاء)، فارسی، شماره موقت <سربی/۴> (رساله پنجم).

۱. در منظومه‌ای که در آغاز کتاب آمده از آثار ملحقه‌ی دیگری همچون <چهارده بند صباحی>، چهارده بند وصال، دو مجلس مقبل و اشعار فدائی <نام می‌برد که در مجلد حاضر یافت نشد. احتمال دارد که بر اثر افتادگی انجام نسخه، این رساله‌ها مفقود شده باشد.

۲. فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۲۱۹۸-۲۱۹۹.

۳. ریحانة‌الأدب: ج ۵، صص ۲۲۵-۲۳۱؛ مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۴، صص ۱۱۲-۱۱۴.

۴. مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی: ج ۲، ص ۱۱۵.

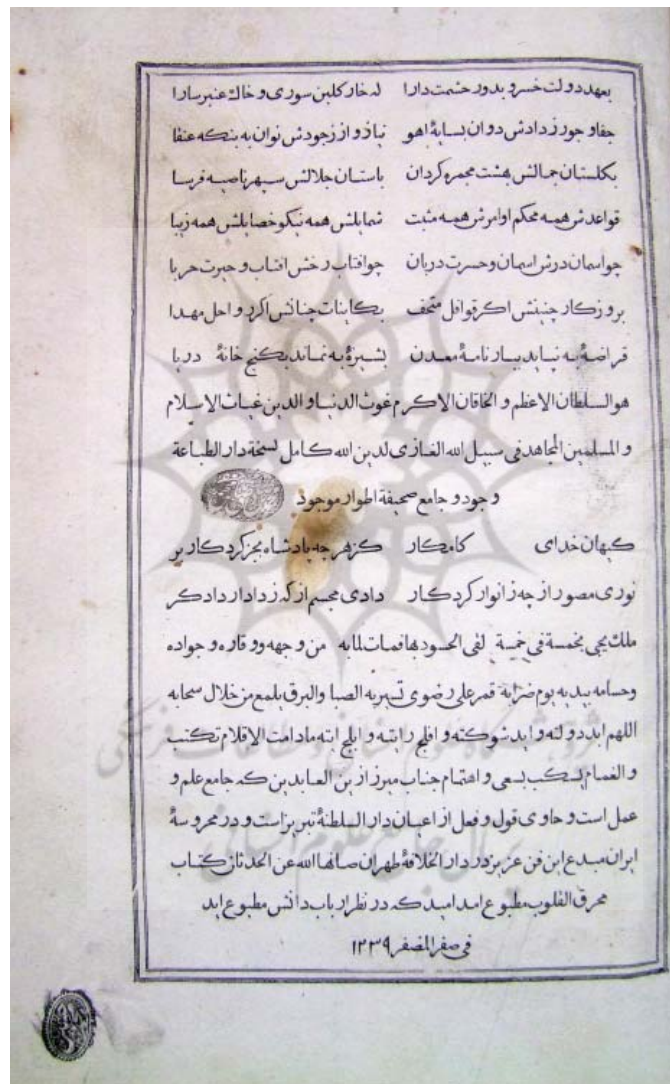
۵. در انجام رساله عبارت <کتبه ابوالقاسم حسینی فی شهر جمادی الأولى سنه ۱۲۶۹> آمده که گویا رقم کاتب و تاریخ کتابت نسخه مستنسخ عنه است. البته احتمال دارد که در آن زمان، تعبیر <کتبه> را برای حروفچینی نیز به‌کار می‌برده‌اند.

فهرست کتب چاپ سربی دوره اول ایران در کتابخانه محدث ارموی / فتح الله ذوقی

آداب و اعمال ماه مبارک رمضان

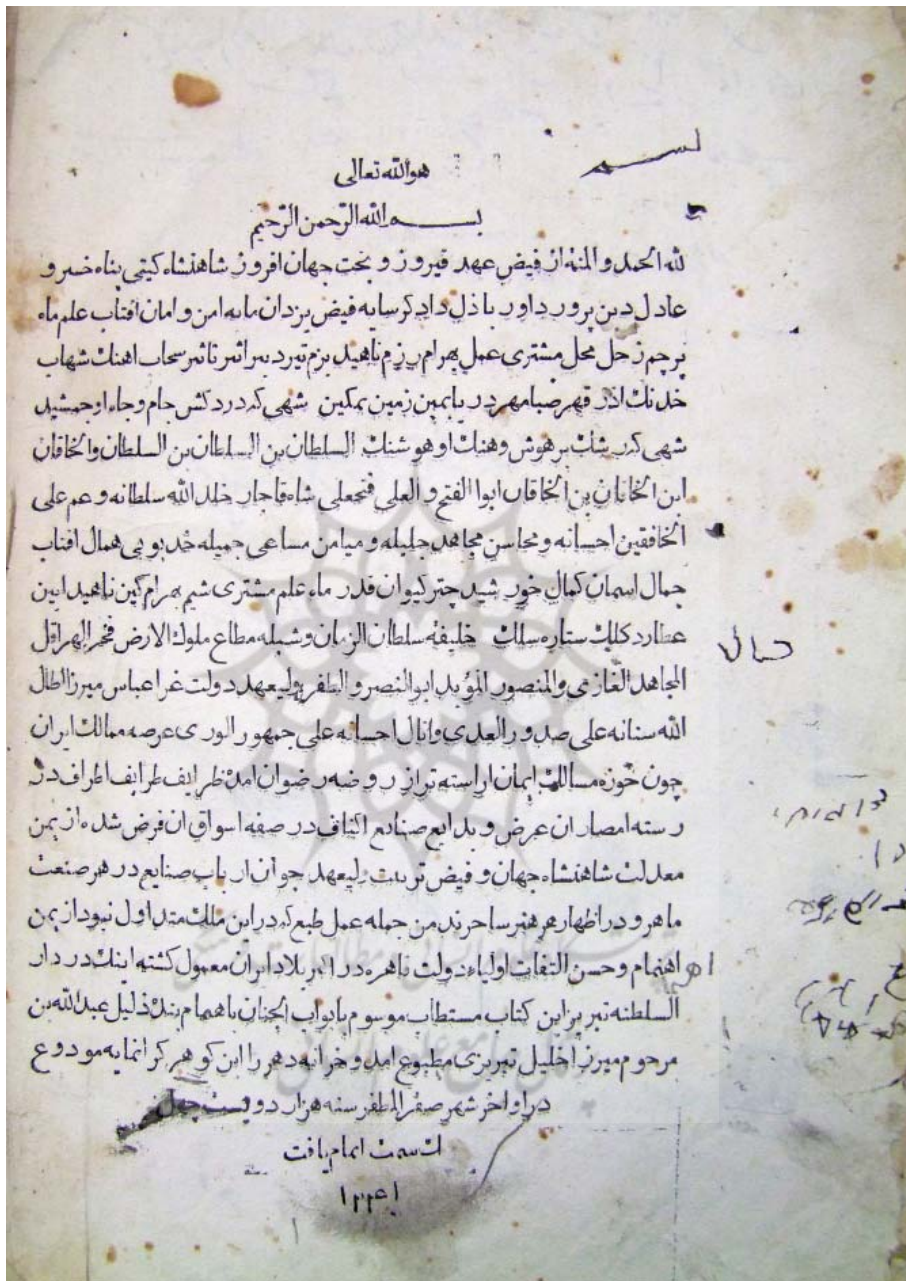
از: ناشناخته (د. هـ)

دارالخلافة طهران: مطبع آقا عبدالکریم، مجدول، ۱۲۷۲ هـ ریحی، بدون شماره صفحه (۷ صفحه در انجام طوفان البکاء)، فارسی، شماره موقت <سربی/۴> (رساله ششم).

پیام بهارستان / ۳، س ۳، ش ۱۲ / تابستان ۱۳۹۰

تصویر صفحه انجام محرق القلوب اثر مرحوم محقق نراقی، تاریخ چاپ ۱۲۳۹ در دارالخلافة تهران

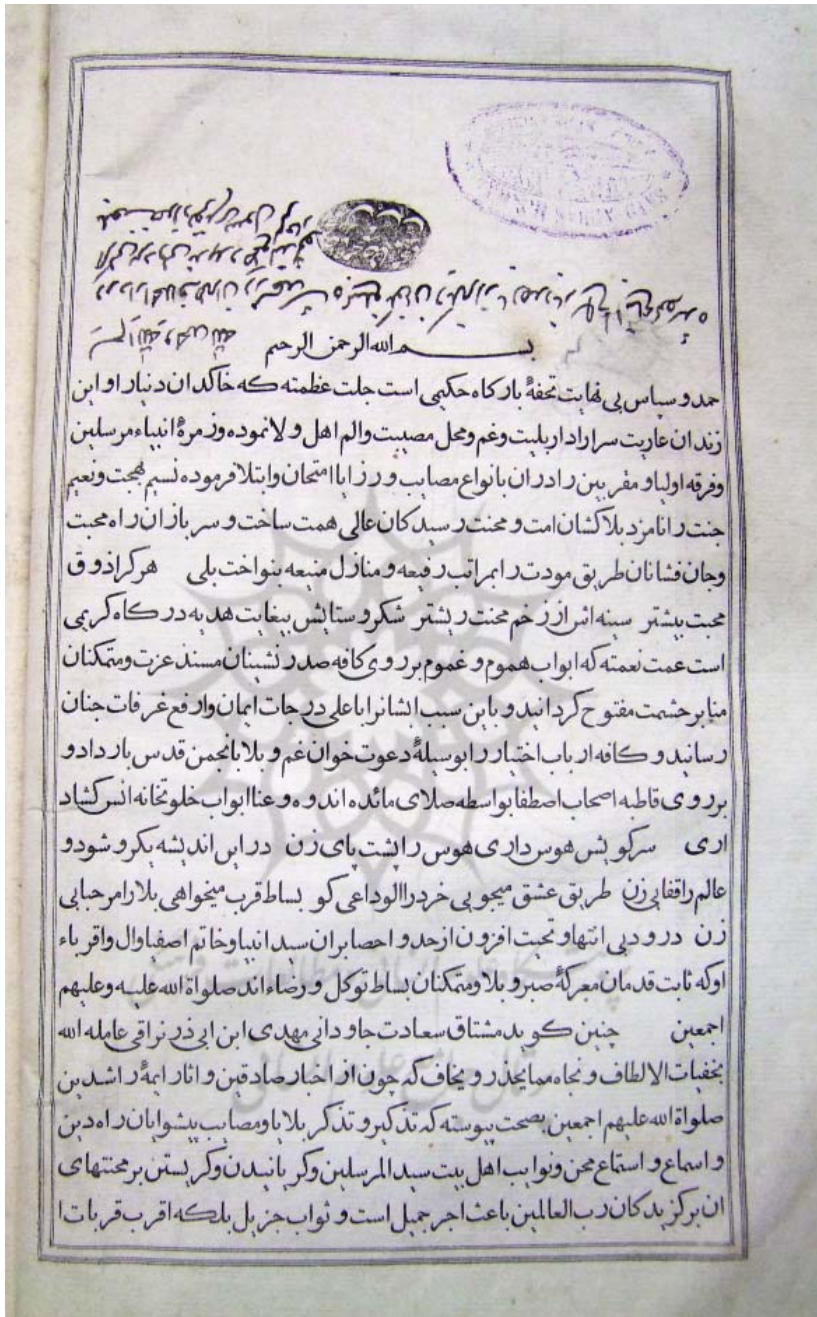
پیام بهارستان / ۳، ۳، ش، ۱۲ / تابستان ۱۳۹۰

ابواب الجنان اثر واعظ قزوینی، تاریخ چاپ ۱۲۴۱ در دار السلطنه تبریز، شماره (۲۵).

۱۱۶۱

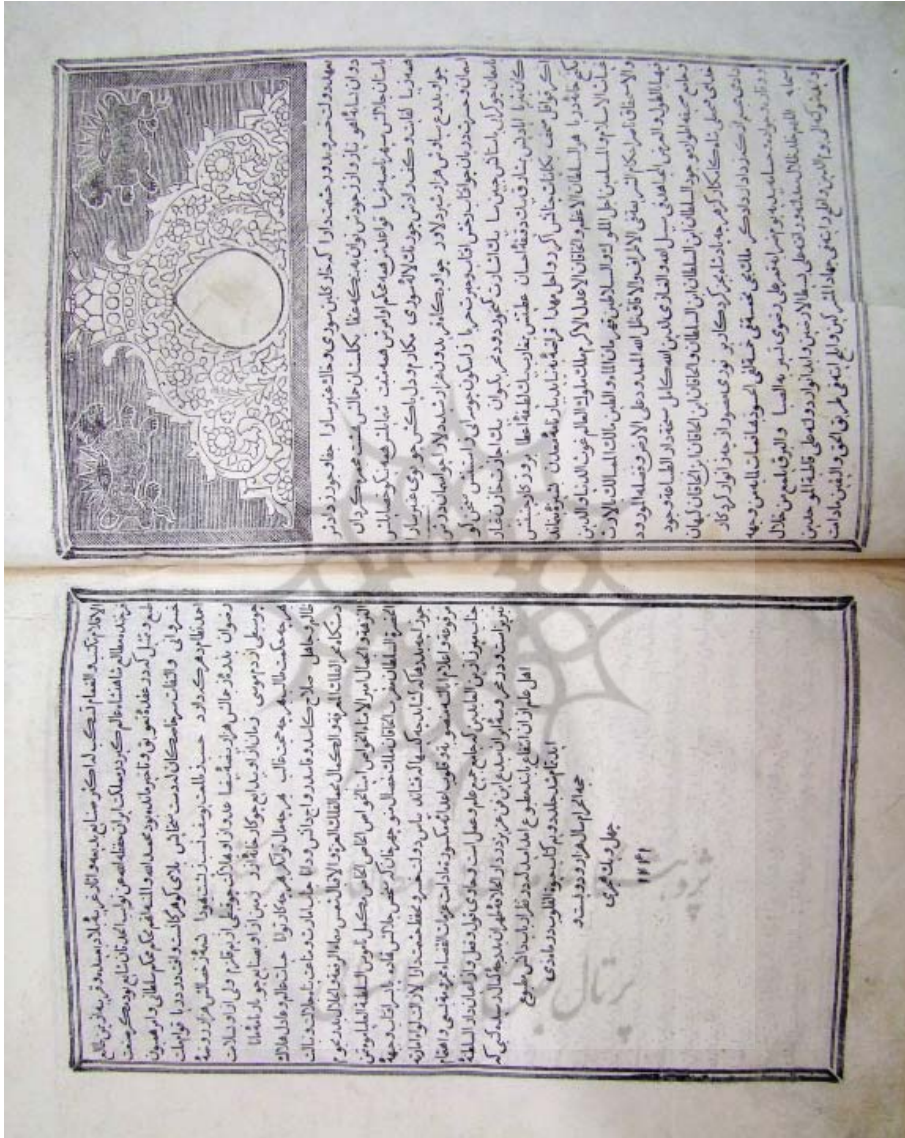
ایشان اکتفای نمایم اما زبانت حضرت رسالت از حضرت رسول ص منقولست که خدا را ملکی چند هست
 که مگر دند در زمین و هر که از امت من بر من سلام میفرستد من میبسم الله و بسند معتبر از حضرت
 امام محمد باقر ع منقولست که ملکی از ملائکه از خدا سوال نمود که هر چه بندگان خدا گویند او بشنود
 و حق تعالی با وعظا کرد پس آن ملک ایستاده است تا روز قیامت و هر که از مومنان بگوید صلی الله علی
 محمد و اله و سلم البته انعامت میگوید و علیک یعنی بر تو باد نیز سلام پس انعامت میگوید بار رسول الله
 فلان شخص سلام رسانیده بر شما پس حضرت میفرماید و علیها السلام یعنی بر او باد نیز سلام و بسند
 معتبر از حضرت امیر المومنین ع منقولست که حضرت رسول ص فرمود که هر که در هر جای زمین بر من
 سلام کند من میبسم الله و هر که نزد قبر من بر من سلام کند من میبسم الله و در حدیث حسن از حضرت
 منقولست که حضرت صادق ع مرا امر فرمود که در مسجد رسول خدا ایستایم تا آنکه تاوانم و فرمود که
 همیشه تو را میبسم الله و هر که با من مکان شریف بیایی و فرمود که نزد قبر رسول ص میروی کتم بلی
 فرمود بدستی که سلام از نزدیک که میبکشی آنحضرت میشنود و اگر دور باشی سلامت باحضرت میبسم
 و در حدیث معتبر دیگر از آنحضرت منقولست که بر او بدید بنه و سلام کند بر رسول خدا هر چند صلوات
 مومنان در هر جا که بفرستند باحضرت میبسم الله و در حدیث صحیح از آنحضرت منقولست که صلوات
 فرستد بر حضرت رسول در پهلوی قبر آنحضرت هر چند صلوات مومنان هر جا که باشند باحضرت
 میبسم الله و این حدیث احتمال نماز دهد به دارد که در نزدیک و دور کنند و نوازش و اهدای روح مقدس
 آنحضرت کنند و احادیث صلوات و سلام بر آنحضرت و زیارت آنحضرت در شهرهای دور بسیار است
 و بسند صحیح منقولست که ابن ابی نصر بخد مت حضرت امام رضاع عرض کرد که بعد از نماز چه گونه
 صلوات و سلام بر حضرت رسول ص بایستد فرستاد فرمود که میگوئی السلام علیک یا رسول الله
 و رحمه الله و برکاته السلام علیک یا محمد بن عبد الله السلام علیک یا خیرة الله السلام علیک یا حبیب الله
 السلام علیک یا صفة الله السلام علیک یا امین الله اشهد انک رسول الله و اشهد انک محمد بن عبد الله
 و اشهد انک قد لخصت لامتک و جاهدت فی سبیل ربک و بعد نه حتی اتمت الیقین فجزاک الله یا رسول الله
 افضل ما جزی نبیا عن امته اللهم صل علی محمد و آل محمد افضل ما صلیت علی ابرهیم و آل ابرهیم انک
 محمد محمد و در روایت معتبر از حضرت صادق ع منقولست که هر که خواهد زیارت کند قبر حضرت

پیام بهارستان / ج ۳، ش ۱۲ / تابستان ۱۳۹۰

پیام بهارستان / ۳، ۲، ۳، ش / تابستان ۱۳۹۰

صفحه نخست محرق القلوب اثر مرحوم محقق نراقی، تاریخ چاپ ۱۲۳۹ در تهران

پیام بهارستان / ۳، ش ۳، س ۳۰۶ / تابستان ۱۳۹۰

تصویر صفحه آغاز حیوة القلوب (ج ۲) اثر علامه مجلسی، تاریخ چاپ ۱۲۴۱ تهران، نسخه شماره <۱۳>